

УДК 821.161.2-94Пар.09

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/71-2-26>

Ольга МЕЛЕНЧУК,

orcid.org/0000-0002-1382-7360

кандидат філологічних наук,

асистент кафедри української літератури

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

(Чернівці, Україна) *o.melenchuk@chnu.edu.ua*

Валентина ГУЙВАН,

orcid.org/0009-0009-6933-8142

магістр української філології

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

(Чернівці, Україна) *huiivan.valentyna@chnu.edu.ua*

АВТОБІОГРАФІЗМ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ СОФІЇ ПАРФАНОВИЧ ТА СПОГАДИ РОМАНА ВОЛЧУКА ЯК ДЖЕРЕЛО ДО ПІЗНАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ПИСЬМЕННИЦІ

Через призму автобіографічності художніх творів Софії Парфанович та спогадів Романа Волчука у статті акцентовано увагу на життєвій долі української письменниці з діаспори, котра у різний час проживала у Чехії, Австрії, Німеччині, США. Деталізовано на особливостях родинного життя письменниці, її професійній кар'єрі, подорожах та взаємозв'язках із творчими особистостями. У статті також розкрито етапи професійного зростання С. Парфанович, особливості її громадської діяльності, зокрема в протиакогольному товаристві «Відродження», де вона познайомилася зі своїм майбутнім чоловіком Пилипом Волчуком. Разом з тим акцентовано на найважливіших працях письменниці, що стосуються медичної галузі.

У спогадах Р. Волчука постають свідчення про родину, розкрито деталі сімейних традицій Парфановичів щодо спільного проведення вільного часу та святкування найбільших свят, вакаційні подорожі на Адрійське та Чорноморське узбережжя, зацікавлення культурними надбаннями відвідуваних країн тощо.

У художніх книгах С. Парфанович, побудованих на біографічних фактах, розкривається еміграційний період життя письменниці. Авторка описує важкі умови праці у шпиталях Австрії та Німеччини, де проходили її лікарські будні у період Другої світової війни. Передає свої враження від спілкування з українськими жінками, які працювали на фабриках у Тельфсі, виокремлює проблему зі смертністю новонароджених та прийняття медичних заходів щодо її запобігання.

Окремо розглянуто письменницькі враження в книзі «У Києві 1940 року», що стосуються перебування С. Парфанович на великій Україні у зв'язку з організацією у Львові середньої медичної школи. Цінність записів С. Парфанович визначається детальним описом міського життя, виокремленням проблеми русифікації та зустрічі з відомими письменниками, зокрема П. Тичиною і М. Рильським.

Ключові слова: спогади, мандри, вакації, лікарка, шпиталь, письменник, еміграція.

Olha MELENCHUK,

orcid.org/0000-0002-1382-7360

Candidate of Philological Sciences,

Assistant of the Department of Ukrainian literature

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

(Chernivtsi, Ukraine) *o.melenchuk@chnu.edu.ua*

Valentyna HUIVAN,

orcid.org/0009-0009-6933-8142

Master of Ukrainian Philology

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

(Chernivtsi, Ukraine) *huiivan.valentyna@chnu.edu.ua*

AUTOBIOGRAPHISM IN THE LITERARY WORKS OF SOFIA PARFANOVYCH AND THE MEMOIRS OF ROMAN VOLCHUK AS A SOURCE FOR UNDERSTANDING THE CREATIVE PERSONALITY OF THE WRITER

Through the light of autobiographical elements in Sofia Parfanovych's literary works and Roman Volchuk's recollections, the focus is placed on the life fate of the Ukrainian writer from the diaspora, who lived at different times in the Czech

Republic, Austria, Germany, and the United States. The article details aspects of the writer's family life, her professional career, travels, and relationships with creative personalities. The stages of S. Parfanovych's professional development are also revealed, along with features of her public activities, particularly in the anti-alcohol society «Vidrodzhennia», where she met her future husband, Pylyp Volchuk.

R. Volchuk's memoirs provide more information about the family, detailing the Parfanovych family's traditions for spending leisure time and celebrating major holidays, vacation trips to the Adriatic and Black Sea coasts, and their interest in the cultural heritage of the visited countries, etc.

In Sofia Parfanovych's artistic books, built on biographical facts, the emigration period of the writer's life is revealed. The author describes the challenging working conditions in hospitals in Austria and Germany during her medical practice during the period of World War II. She shares her impressions from interactions with Ukrainian women working in factories in Telfs, highlighting issues related to infant mortality and the adoption of medical measures to prevent it.

A separate focus is on the writer's impressions in the book «In Kyiv in 1940», concerning Sofia Parfanovych's stay in Ukraine in connection with the organization of a medical school in Lviv. The value of Sofia Parfanovych's records lies in the detailed description of urban life, the highlighting of the problem of russification, and encounters with famous writers, including P. Tyshyna and M. Rytsky.

Key words: memoirs, travels, vacations, doctor, hospital, writer, emigration.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. Мемуарна література – це надійне джерело інформації про його творця, коло осіб, з якими доводилося тісно контактувати та загалом про добу, на тлі якої розгортається авторська розповідь. Завдяки зафіксованому мемуарному матеріалу відкриваються цікаві обставини життя, професійної діяльності та особливості творчої праці лікарки, науковиці, педагогині, письменниці та громадської діячки Софії Парфанович (1898–1968), котра відіграла помітну роль в історії медичної освіти в Галичині у перших десятиліттях ХХ століття. Важливим джерелом відомостей до пізнання творчої особистості С. Парфанович є її літературні твори автобіографічного характеру, зокрема «У Києві 1940 року» (1950), «На схрещених дорогах» (1963), а також спогади Р. Волчука, які дозволяють скласти цілісний портрет письменниці на тлі епохи ХХ століття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Художня творчість української письменниці С. Парфанович залишається маловивченою у сучасному літературознавстві. Трапляються лише спорадичні дослідження окремих аспектів її творчих здобутків, наприклад, у публікаціях І. Білавіча, М. Білоус-Гарасевич, І. Бурлакової, В. Давиденка, Р. Завадовича, М. Комариці, С. Кухти, В. Несторовича, М. Павловського, Л. Табачин, Л. Храпливої та ін. У цьому контексті варто згадати і прижиттєві публікації про творчість С. Парфанович, загальний огляд яких здійснено у статті М. Комариці «Художньо-публіцистична спадщина Софії Парфанович: слово-людина-доба». У ній дослідниця аналізує рецензії та відгуки про творчість письменниці авторства М. Гнатишака, О. Дучимінської, О. Моха, В. Несторовича, М. Рудницького, Ю. Шереха, надрукованих у різних часописах («Дзвони», «Жіноча Доля», «Нова Зоря», «Нова Хата», «Українська Книга»).

Мета і завдання статті. На основі книг С. Парфанович «У Києві 1940 року» (1950), «На схрещених дорогах» (1963), а також публікації Р. Волчука «Спомини з передвоєнного Львова та воєнного Відня» простежити особливості рідного життя, професійних буднів, творчих зустрічей та настроїв письменниці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Народилася С. Парфанович 7 червня 1898 року у Львові. Батько Микола походив з давнього шляхетського роду, за спеціальністю інженер та був високопоставленим залізничним службовцем, зокрема в уряді ЗУНР обіймав посаду заступника міністра залізниць. Як згадує письменниця у повісті «На схрещених дорогах» (1963), батькова посада мала переваги в тому, що тричі на рік він отримував безкоштовно залізничний квиток для сім'ї, і це дозволяло їм подорожувати по всій Австрії. У родині виховувалося п'ятеро дітей (сини Теодор, Костянтин, доньки Софія, Юлія та Ольга), тож у такому складі сім'я відвідувала різні міста – Відень, Зальцбург, Тіроль, мандрувала в Альпійські гори та відпочивала на Адріатичному морі: «Дитиною я полюбила мандри та гори, і спомин альпійських квіток залишився у мене назавжди. Туга за морем і горами завжди, і тоді й потім в дальшій мандрівці, визначила мої стежки й дороги» (Парфанович, 1963: 23), – пише у своїй книзі Софія Парфанович. Окрім того, вона захоплювалася українськими горами, позаяк неймовірні красоти Карпатського регіону, національні традиції стали основою її художніх творів на тему природи. Батько свого часу збудував хату в селі Розлуч, що на Львівщині, на горі Кичера, в якій родина час від часу проводила вакації. Все, що довелося побачити і зафіксувати у своїй творчій уяві, письменниця згодом втілила у художній збірці бойківських оповідань «Загоріла полонина» (1948), що побачила світ в Аугсбурзі.

Батько письменниці Микола Парфанович походив з давнього шляхетського роду Сас, хоч цим ніколи не хизувався. Закінчив університет, подбав про здобуття вищої освіти і для своїх п'ятьох дітей, троє з яких стали лікарями (Теодор, Костянтин, Софія), а двоє педагогами (Юлія, Ольга). Рельєфно образ батька письменниці постає у спогадах пасинка С. Парфанович – Романа Волчука, завдяки котрому збереглися важливі свідчення про родину, їхні сімейні традиції: «Мої перші лещата зробив з ясеневого дерева столяр у селі Розлуч на Бойківщині, де під горою Кичера жив Микола Парфанович, батько Софії. Туди на кожне Різдво й Великдень з'їздилася ціла родина Парфановичів. «Старий Пан», як його називали розлуцькі бойки, був за австрійських часів високим залізничним урядовцем і зберігав у своїй шафі парадну цісарську уніформу із золотим ковніром, шпагою та пірнатою шапкою. Домик у Розлучі побудував собі, коли прокладалася залізнична лінія від Самбора до Ужгорода, яка в Розлучі перетинала долину високим багато-прясловим кам'яним в'ядуктом. Його предки були з дрібної шляхти гербу Сас і вживали «фон» перед прізвищем, але сам він був соціал-демократ і ніколи про шляхетство не згадував. Був заступником міністра залізниць в уряді Західно-Української Народної Республіки» (Волчук, 2011: 34). А ще Р. Волчук пригадує, як Микола Парфанович цікавився літературою, подіями в радянській Україні, передплачував українські та польські журнали. З особливою святковістю у родині відзначалося Різдво. Мемуарист зауважує, що М. Парфанович не був релігійною людиною, проте дотримувався «предківських традицій». З такої нагоди дружина готувала борщ з «вушками», вареники, голубці, кутю: «На Святий Вечір приходили із села колядники із зіркою й вертепом, співали «Бог Предвічний», і він їх щедро нагороджував. Однотижневі шкільні різдвяні вакації давали мені нагоду випробувати мою лещатарську техніку на схилах Кичери. (Про Старого Пана, його господарство, звірят, природу і бойків написала Софія Парфанович у своїй збірці «Попід Кичерами та над потоком»))» (Волчук, 2011: 35).

У 1916 р. С. Парфанович закінчила Львівську жіночу гімназію, відтак наступного року стала першою дівчиною-студенткою з числа українців медичного факультету Львівського університету. Однак події Українсько-польської війни 1918–1919 рр. змусили С. Парфанович на деякий час перебратися до Праги. Там упродовж 1923–1925 рр. вона склала частину іспитів з медицини та, повернувшись у 1926 році до Львова, отримала диплом доктора медицини.

Як медик С. Парфанович працювала асистентом у гінекологічній та акушерській клініці Львівського медичного університету, де у 1941 році отримала звання доцента. У 1939 р. очолила фельдшерсько-акушерську школу у Львові. У зв'язку з масовими розстрілами німецькими військами львівської інтелігенції наприкінці Другої світової війни С. Парфанович емігрувала до Австрії, де спочатку працювала в місті Куфштайн, а згодом у пологовому відділі на фабриці у Тельфсі. Цей період життя авторка яскраво описала у книзі «На схрещених дорогах» (1963). Через деякий час переїхала до Німеччини, лікарською практикою займалася в українському таборі Зомме-Казерне, а з кінця 1946 року працювала гінекологом у міжнародному ДіПі шпиталі в м. Аугсбург. У 1949 році С. Парфанович емігрувала до США, де минули останні два десятиліття її насиченого творчого життя, яке обірвалося 27 грудня 1968 року. Свій вічний спочинок С. Парфанович знайшла на місцевому кладовищі у найбільшому місті штату Мічиган – Детройті.

У львівський період життя С. Парфанович залишила помітний слід не лише як лікарка, а й громадська діячка. Від 1926 року вона належала до Союзу Українок, очолювала протиалкогольне товариство «Відродження», що виступало за безалкогольне проведення свят, вечорів та видавало газету «Відродження». Варто зауважити, що підвищений інтерес до громадського життя С. Парфанович проявляла ще у студентські роки, долучившись до студентської організації «Медична громада». А з переїздом до Праги входила до місцевих студентських організацій – Українська академічна громада та Жіноче студентське товариство.

Будучи директоркою товариства «Відродження», С. Парфанович познайомилася там зі своїм майбутнім чоловіком Пилипом Волчуком. На той час він був удівцем, від першого шлюбу мав сина Романа, працював керівником відділу продажу цукру в «Банку цукровництва». У 1931 році С. Парфанович та П. Волчук одружилися. Пристрасть до подорожей С. Парфанович зберігає й у власній сім'ї. Разом з чоловіком та сином Романом, з котрим у Софії зав'язуються дружні стосунки, їдуть відпочивати у Болгарію, Туреччину, ніжаться під ласкавим сонцем та на золотих пісках Адріатичного та Чорного морів. У своїх «Споминах з передвоєнного Львова та воєнного Відня» Роман Волчук описує перше знайомство з лікаркою С. Парфанович так: «Вона мала свою гінекологічну практику, а також працювала у «Народній лічниці» під Святоюрською горою. Там я з нею познайомився, коли мені

приписали були насвітлювання «кварцовою лямпою». Під час цих насвітлювань вона сідала коло мене й зачитувала Кіплінгову «Книгу джунглів» у гарному харківському перекладі 20-х років. [...] Книжка великого формату була чудово ілюстрована, я випишував з неї нові українські слова, яких доти не знав. Мені й досі здається, що то була найзахопливіша моя лектура за все життя» (Волчук, 2011: 30). Після одруження С. Парфанович з усією відповідальністю займалася вихованням Романа, зокрема записала його на спортивні вправи до «Сокола-Батька», вчила грати в теніс, а в зимові вечори ходила з ним «на совги», тобто на каток.

Деталізуючи на важливих фактах, у своїх спогадах Р. Волчук описує вакаційні подорожі на Адрійське та Чорноморське узбережжя разом з батьком та Софією Парфанович. У розділі «Вакаційні мандрівки» автор переповідає з усіма подробицями перебування у болгарській Варні у серпні 1937 року. Відпочинок на морі поєднувався з відвідуванням цікавих місць, зокрема у культурну програму входило знайомство з артефактами місцевого музею, архітектурою міста та його жителями, особливо з українцями, котрі в силу політичних обставин опинилися на чужині. Як бачимо, сім'я Волчуків якнайрізноманітніше влаштовувала своє дозвілля та відпочинок незалежно від місця перебування. Головне, чого прагнув кожен член родини, – якомога ширше пізнати незнайому місцевість та її культуру.

З 1929 року С. Парфанович була членкинею й однією з керівників Українського гігієнічного товариства (УГТ), яке до 1931 року налічувало 182 членів та пропагувало серед населення основи гігієни. У 1937 році заходами УГТ почав виходити ілюстрований місячник «Народне здоров'я», редактором якого і автором матеріалів з основ гігієни, санітарії, здорового способу життя, долікарської допомоги, догляду за хворими була С. Парфанович.

С. Парфанович – авторка численних науководослідницьких публікацій з медицини, котра упродовж 1928–1936 рр. друкувала свої напрацювання у різних часописах, серед них – «Лікарський вісник», тижневик «Українка», щомісячник «Українська господиня», не кажучи вже про окремі праці на різні теми з гінекології, гігієни жінки, дитячого здоров'я, протиалкогольної боротьби, тютюнокуріння, розумового розвитку, харчування тощо. Найбільше авторка розкрила свій письменницький хист у художніх творах, в яких, зокрема, постають цікаві історії з лікарських буднів С. Парфанович. До таких належать перша збірка оповідань «Ціна життя» (1936), в

якій виокремлюється загальнолюдська проблематика. Медична тематика присутня у книзі «Інші дні» (1948), як і в багатьох нарисах й оповіданнях, розпорошених у заокеанській пресі.

Яскраве світло на еміграційний період С. Парфанович проливають книги, в яких письменниця розповідає про свою лікарську практику та долю українців, насильно вивезених на важкі трудові роботи в Австрію та Німеччину у другій половині 40-х рр. ХХ ст. Повість С. Парфанович «На схрещених дорогах» – автобіографічна книга, яка описує важливі моменти з життя авторки, причому у вступному слові авторка уточнює, що за змістом вона не належить до мемуарного жанру: «[...] Ця книжка не мемуари, ані щоденник чи записник. Це, як давно казали, оповідь про людей і події, в які авторка вплелася силою обставин і брала неважну чи невелику участь. Але вона ввела читача і вивела з книги, яку пише вправді від першої особи, але пише головним чином про українських людей. Вони опинилися в німецькомовних країнах: Австрії і Німеччині під кінець Другої світової війни та в перших роках миру, якщо загалом наші часи можна назвати миром» (Парфанович, 1963: 17), – зазначає С. Парфанович. Письменниця детально описує, як доводилося у складних умовах, абсолютно не пристосованих до надання медичної допомоги, боротися за життя новонароджених і здоров'я матерів під час війни та гітлерівського режиму зокрема.

Початок розповіді у книзі «На схрещених дорогах» датується лютим 1945 року, коли С. Парфанович, покинувши рідну землю, починає працювати в окружній загальній лікарні в місті Куфштайн на заході Австрії в Тирольській землі. Тут минають пів року її життя. Через важку хворобу чоловіка (турбували нирки і серце), змушена була змінити місце роботи та перейти в пологовий відділ фабрики мануфактури у Тельфсі. Умови для праці там були жахливі, оскільки фабрики не мали спеціальних приміщень для утримання й лікування вагітних жінок і дітей, не було пологового відділення, до того ж піддавалися постійним бомбардуванням. Саме там перебувало багато українок. Те, що довелося почути і побачити, С. Парфанович передала у своїй книзі так: «[...] В Куфштайні один хворий, поляк, попередив мене, що тельфльська фабрика, це карний табір для українок: за дротами і т. д. [...] По дорозі зустріла дівчину, що видалась мені нашим типом. Так і було. Перші її слова про фабрику були якнайгірші: „Це каторга, не фабрика“. Дівчина вирвалася з фабрики без дозволу, бо дитина хвора. Інші діти вмирають, а вона своїй не хоче дати смерті,

тож поїхала з немовлям до лікарні. Тепер певно, доведеться відсидіти в тюрмі. „Тюрма в нас – каже дівчина – підвал. На холодному бетоні, без харчів і якогось теплового накриття. Хто винен, що діти вмирають? Фабрика з жахливим приміщенням і харчами, сестра, що не вмів чи не хоче дбати про дітей. Зрештою, побудете, то пізнаєте тих катів і злочинців” – кінчила сумно моя співрозмовниця» (Парфанович, 1963: 26–29). Зіткнувшись з такими реаліями, С. Парфанович зізналася, що, побувавши колись у Дрогобичі на фабриці, її письменницька цікавість й творчі імпульси підсилювали бажання достеменно пізнати колись фабричне життя зсередини. Описи праці в умовах війни співзвучні із сучасністю, коли в Україні йде війна, лунають повітряні тривоги, а люди продовжують працювати: «Зараз же після обіду – тривога. Тож кожен пішов кудись, не хапаючись. Як я потім довідалась – до праці, на фабрику» (Парфанович, 1963: 40). Письменниця звіряється, наскільки важко їй доводилося там працювати з матерями, котрі з недовір'ям ставилися до її нововведень щодо гігієни й дитячого харчування. Однією з причин було те, що «моя українська, галицька мова насторожувала їх проти мене, – пише С. Парфанович. – Вони ставилися до галичан за більшовицькими поглядами, як до ворогів трудящих, німецьких наймитів і як ви хочете. Самі завжди яскраво підкреслювали своє радянське становище і приналежність. Це було вже те третє покоління, що забуло чи не знало кривд, яких Україна зазнала від більшовиків. Це була молодь, вихована в комсомолі і колгоспах, що не знала нічого іншого і сліпо вірила словам пропаганди. Навіть не переконувало її достатнє й культурне життя на заході. Навіть те, що, приїхавши сюди на „каторжну роботу” майже босі й обідрані, вони одягнулись в гарний одяг, шовкові панчішки і зробили собі „перманентку”. Це все собі, а те, що там свої, а тут чужі вороги й експлуататори трудящих, знову собі» (Парфанович, 1963: 64). За словами С. Парфанович, пропаганда вбивала людям у голову, що корінь лиха в капіталізмі, контрреволюції, мовляв, його джерелом є захід, до якого виховували ненависть. І коли капіталізм заходу став для людей зі Східної України реальністю, вони все одно слабо сприймали «факт відносної свободи життя й думання та розмірного добробуту в людини заходу» (Парфанович, 1963: 69). До слова, в сучасному світі, на жаль, нічого не змінилося. Те, про що писала С. Парфанович у минулому столітті, актуальне і для нашого часу.

Найбільшим бажанням для С. Парфанович було подолати зло і неприязнь жінок з радянської

України, котрі виховувалися у тоталітарному режимі, що накладало відбиток на їхню поведінку та освіченість. Вони відкидали фахові лікарські поради щодо вигодовування та лікування дітей. Письменниця пригадує свою просвітницьку діяльність у Галичині у міжвоєнний час, коли доводилося вести боротьбу проти домашнього лікування, вживаючи різних заходів: проведення лекторіїв, гігієнічних виставок, видання журналів і поширення їх у сільській місцевості, що згодом дало свій результат, викликавши певну довіру до медицини. Щоб пробудити в жінок з радянської України національну свідомість, потрібно було чимало часу. Але в тих умовах, в яких перебувала С. Парфанович, не залишалось вільної хвилини на просвітництво, ситуація зі смертністю немовлят і стражданням жінок від пологової пропасниці вимагала швидких дій і кардинальних рішень.

С. Парфанович стверджує, що у Тельфсі тоді налічувалося вже 150 українців і це була своєрідна колонія серед німців. Про самовираження українців свідчить промовистий факт влаштування Шевченківського концерту. С. Парфанович детально описує та передає настрої тодішньої події: «В пішлівській харчівні жовтоблакітні прапори й портрет Т. Шевченка, килими. На сцені народні строї, рідна пісня й слово. І знову мені було на душі тепло й легко, до сліз ніжно. Оце я віднаходила куток рідного, оце я віднаходила кусок батьківщини. Не на землі, а в людських душах» (Парфанович, 1963: 101).

Згодом сім'я переїхала в Аугсбург, де С. Парфанович влаштувалася на роботу у табір для переміщених українців Зомме-Казерне, а відтак опинилася у міжнародному ДіПі шпиталі. У 1946 р. смерть забрала чоловіка С. Парфанович – Пилипа Волчука, через що, приглушуючи душевний біль, письменниця з головою поринає у літературну творчість. Жити в Німеччині з кожним роком ставало важче, тому С. Парфанович разом з пасинком Романом емігрували до США, куди прибули 13 грудня 1949 року.

Варто згадати збірку репортажів «У Києві 1940 року» (1950), яка з'явилася після відрядження С. Парфанович до української столиці у зв'язку з організацією у Львові середньої медичної школи та з метою отримання досвіду у цій справі. Протягом десяти днів С. Парфанович вивчала специфіку роботи Київської медичної школи та детально описала той період у своїй книзі. Авторка подає матеріал у формі спогадів, з яких постає картина життя українців в умовах більшовицького режиму: «Вони дають також відповідь, чому ми, тисячі нас, покинули свою Бать-

ківщину, й пішли в бездоріжжя мандрівки, зберігаючи тільки незалежність наших душ та право чути, думати, говорити й діяти, як українці» (Парфанович, 1950: 3), – зауважує у передмові С. Парфанович.

Зміст книги «У Києві 1940 року» розкриває внутрішні почування письменниці, її відданість українству, непримиренне ставлення до тих, хто зневажав українську мову. С. Парфанович описує свої подорожні враження, коли по дорозі до Києва у потязі чула виключно російську мову: « – Україна! До очей набігали сльози, щось стискало боляче-солодко біля серця. Проте цієї України ніяк не відчувалося. [...] – Это западники. – Так звали мене увесь час у Києві, почувши мою українську мову. Це виправдувало вживання цієї архаїчної Скрипниківської, Хвильової мови. Уся залізнична обслуга розмовляла виключно по-російськи, написи всі теж такі...» (Парфанович, 1950: 8). Не лише в дорозі, а й по приїзді до Києва С. Парфанович особливо вразила суцільна русифікація міста, насміхання радянського міщанина над усім, що для українця дороге. Влучно характеризує зміст книги С. Парфанович «У Києві 1940 року» В. Нестерович, котрий написав, що все, змальоване нею у картинах, «залишиться документом советського насильства над українським народом» (Парфанович, 1950: 14). Ця думка підтверджується описами того, що привертало увагу письменниці, зокрема С. Парфанович акцентує на зовнішньому вигляді людей, їхніх виразах обличчя. Вона детально описує жінок та чоловіків, обтяжених сірими буднями, щоденною безпросвітною працею, заклопотаних та безрадісних: «Вигляд жінок був для мене чимось неймовірно пригноблюючим, він, між іншим, надавав місту в життю цього тяжкого, безвиглядного характеру, а дневі безнадійної жертви Молохові праці. Він пожирав, усіх без винятку жінок: вранці вони покидали дім і дітей, а приходили ввечері. [...] Мужчини теж рівнялись одягом і виглядом жінкам. Вони були сірі, переважно в кашкетах, чи в якихсь кожужкових шапках, очевидно, коли це не були вояки. Уся ця маса говорила виключно по-російськи, не виявляла жодної веселости, ані оживлення, не відрізняючись один від одного. Дивлячись на них, можна було зрозуміти оцей масовізм більшовицький, та зник індивідуальности, двадцять два роки комуністичного устрою з усіма його переходами, отже революцією, громадянськими війнами, голодом, пригніченням й постійним страхом [...] зробили їх, власне, таким „советським народом”» (Парфанович, 1950: 18). Для галичанки, котра жила в інших культурно-цивілізаційних умовах, знайомство із радянським укладом життя дис-

онувало з її ментально-світоглядними позиціями. Одним з важливих завдань на період перебування у Києві С. Парфанович ставила пізнати психологію радянської людини в усіх її виявах. Середовище, в яке потрапила авторка, впливало на її психологічний стан. С. Парфанович пригадує, як відбувалися помітні зміни в її ставленні до навколишнього та настроїв, з яким доводилося проживати кожен новий день у незвичних для неї умовах. «В той час я відчувувалась відвертості, щирості й усміху, та цікавості для незнайомих, – писала вона. – Натомість вступав в мене страх і чорна гризота... [...] України, якої я шукала протягом отих десяти днів – даремне. [...] Оце шукання стало якоюсь хворобою, стало таке настирливе й неминуче, що я так часто злостилась на себе: приїхала ж я сюди студіювати фахову школу та налагодити справи моєї школи. Між тим мене опанувала неждана пасія: шукати тут на чужині батьківщини» (Парфанович, 1950: 21). Письменниця констатує, що її свідоме несприйняття київського укладу життя, ментальності радянської людини, на котрій зрештою відбилися події зміни режимів, голодомору, процесу СВУ, перманентних арештів, репресій, а особливо нівелювання усім українським, пояснюється тим, що каток тоталітарної ідеологічної системи був достатньо руйнівним і це відбивалося на усьому суспільстві. Її спостереження виключно стосувалися двох питань – національного і соціального. Те, що було для письменниці природним, а це її українськість, змусило по-новому переосмислити дійсність. У своїй книзі С. Парфанович писала: «Як би не було національне питання виринуло й стануло переді мною на цілий зріст, воно, яким досі я на ділі не цікавилась. Моє чи моєї родини українство було завжди таке природне й самозрозуміле, як щоденні атрибути живої матерії. Так би мовити, воно входило в програму щоденного обміну речовин нашого ества і так, як дихання, відживаючи вдруге – воно не вимагало ніколи ніякої дискусії, ні глибшого обумовлення» (Парфанович, 1950: 21), – так характеризує письменниця проблему, яку гостро відчула, перебуваючи у Києві.

Збірка нарисів «У Києві 1940 року» засвідчує надзвичайну допитливість С. Парфанович, котра у своїй книзі подає власні спостереження за буденним київським життям, зокрема щодо одягової культури киян, гастрономічних вподобань, наявності товарів у крамницях. І взагалі за короткий термін перебування на великій Україні письменниця зробила висновок, що «ця країна окутана серпанком непрозорої таємниці» (Парфанович, 1950: 34).

Серед записів книги вирізняється розділ «Зустріч з письменниками», в якому С. Парфано-

вич описує враження від перебування у помешканні та спілкування з П. Тичиною, а також М. Рильським у клубі радянських письменників. До цього з П. Тичиною С. Парфанович вже була побіжно знайома, коли письменник з творчим візитом перебував у Львові на письменницьких зборах. Зустріч у Києві з П. Тичиною залишила в душі неприємний осад. Послухавши молоду авторку та її розповідь про Львів і Київ, запропонував твори Леніна зі словами: «От що вам, Софіє Миколаївно, треба читати. Це чудові речі, це сама мудрість. Щойно вони мене зробили людиною» (Парфанович, 1950: 48) та принагідно подарував свою збірку «Партія веде» й порадив зживатися з радянською дійсністю. Про ту зустріч С. Парфанович з гіркою й болю писала: «Треба сказати, що я мала враження таке, якби була в домі вископоставленої особи десь на чужині, може дипломата в Парижі чи Берліні, до якого не маєш жодного чуттєвого відношення. Мило діє ввічливість господарів, тепло її достаток хати, гарна бібліотека, елегантне мешкання. Добре сидіти в ньому, не треба тільки думати, що за вікном є мільйони, що пройшли й проходять трагедії, мерли з голоду, страждали за себе і свою історію, за свою мову й чорнозем. І якби так не насувалось настирливе питання: якого ж то напою завдали поетові, що від нього забув усе це?» (Парфанович, 1950: 49).

Ще більше розчарування викликала зустріч з М. Рильським. У клубі письменників, куди запросив її поет, вона бачила В. Сосюру, Н. Рибак,

М. Бажана, проте особливо вразила «гостинність» радянського класика: «У нього обличчя було похмуре, вигляд неввічливий і на декілька слів мого поклону авторові Пана Тадея (мала на увазі переклад М. Рильського українською мовою поеми Адама Міцкевича «Пан Тадеуш». – *Уточнення наше.*), Сонетів та прекрасної клясичної поезії, відповів навіть не пояснивши кількома загальними словами, звичайної чемности. Що ж до інших: було вражіння, що вони чекають від мене якогось офіційного привіту та промови» (Парфанович, 1950: 50). Письменниця відчувала себе зайвою у тому «високому» товаристві, сказати їм було нічого, бо розуміла, що не варто звірятися зі своїми правдивими думками про українство, хоч на таку розмову провокував її один з поетів. Відтак дізналася, що кожен її крок відстежувався та фіксувався відповідними органами.

Висновки. Нагадування про «відповідні органи», згубні дії яких щодо українства відчували на собі в 1940-ві роки у Києві і приїжджі зі США українці, і місцеві майстри українського слова, вельми промовисті й актуальні в творах Софії Парфанович, бо допомагають краще зрозуміти агресивну сутність російського імпералізму, який і нині не розпрощався з намірами стерти з лиця землі самостійну українську націю.

Як бачимо, авторські свідчення дозволяють скласти цілісний образ письменниці, лікарки і громадської діячки Софії Парфанович, у яких розкрито важливі аспекти її життєво-творчої долі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білавич І. Внесок українських лікарів у розвиток вітчизняної науки та медичної опіки дітей та дорослих (кінець XIX – початок XX ст.). Людинознавчі студії. Серія : Педагогіка. 2015. Вип. 31. С. 25–33. URL : http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=Lstud_2015_31_5
2. Білавич І. Жінки-медики в культурно-освітньому розвитку українства Галичини наприкінці XIX – початку XX сторіччя. Гірська школа Українських Карпат. 2016. № 14. С. 32–35. URL : http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=gsuk_2016_14_11
3. Білавич І. Становлення і розвиток громадської системи охорони здоров'я в Галичині наприкінці XIX – на початку XX ст. URL : <https://sworld.com.ua/simpoz4/65.pdf>
4. Білоус-Гарасевич М. Ми не розлучались з тобою, Україно. Вибране 1952–1998 / Вступ. слово Яра Славутича. Детройт, Мічиган, 1998.
5. Волчук Р. Спомини з передвоєнного Львова та воєнного Відня. 3-те вид., переглянуте і випр. К. : Критика, 2011. 191 с.
6. Мовчан Ю., Волянський О. «Лікарський вісник» на пошану Софії Парфанович. Свобода. 1999. № 28. 9 липня. С. 20.
7. Павловський М., Кухта С. «На схрещених дорогах» життя Софії Парфанович: до 100-річчя УЛТ у Львові. Львів, 2010.
8. Парфанович С. Від людей до тварин і навпаки (Заключне слово, виголошене на конференції НТША). Наше життя. 1967. № 7. С. 5–6.
9. Парфанович С. На схрещених дорогах. Чикаго, 1963. 423 с.
10. Парфанович С. У Києві в 1940 році. Авґсбург, 1950. 69 с.
11. Пундій П. Д-р. С. Парфанович-Волчук – визначна лікарка-громадянка і письменниця (3 нагоди 100-річчя з дня її народження). Свобода. 1998. № 5. С. 8.

REFERENCES

1. Bilavych I. (2015) Vnesok ukrainskykh likariv u rozvytok vitchyznianoï nauky ta medychnoi opiky ditei ta doroslykh (kinets XIX – pochatok XX st.). [Contribution of Ukrainian doctors to the development of national science and medical care of children and adults (end of the 19th – beginning of the 20th century)]. *Liudynoznavchi studii. Seria : Pedagogika*. Vyp. 31. 25–33. Retrieved from: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Lstud_2015_31_5 [in Ukrainian].
2. Bilavych I. (2016) Zhinky-medyky v kulturno-osvitnomu rozvytku ukrainstva Halychyny naprykintsi XIX – pochatku XX storichchia. [Women doctors in the cultural and educational development of Ukrainian Galicia in the late 19th and early 20th centuries]. *Hirska shkola Ukrainskykh Karpat*. № 14. 32-35. Retrieved from: : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgibin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/gsuk_2016_14_11.pdf [in Ukrainian].
3. Bilavych I. Stanovlennia i rozvytok hromadskoi systemy okhorony zdorovia v Halychyni naprykintsi XIX – na pochatku XX st. [The formation and development of the public health care system in Galicia at the end of the 19th and the beginning of the 20th centuries]. Retrieved from: <https://sworld.com.ua/simpoz4/65.pdf> [in Ukrainian].
4. Bilous-Harasevych M. (1998) My ne rozluchalys z toboiu, Ukraino. Vybrane 1952–1998. [We did not part with you, Ukraine. Selected 1952–1998] / Vstup. slovo Yara Slavutycha. Detroit, Michihan. [in Ukrainian].
5. Volchuk R. (2011) Spomyny z peredvoiennoho Lvova ta voiennoho Vidnia. [Memories from pre-war Lviv and wartime Vienna] 3-tie vyd., perehianute i vypr. K. : Krytyka. 191. [in Ukrainian].
6. Movchan Yu., Volianskyi O. (1999) «Likarskyi visnyk» na poshanu Sofii Parfanovych. [«Medical Herald» in honor of Sofia Parfanovych]. *Svoboda*. № 28. 9 lypnia. 20. [in Ukrainian].
7. Pavlovskiy M., Kukhta S. (2010) «Na skhreshchenykh dorohakh» zhyttia Sofii Parfanovych: do 100-richechia ULT u Lvovi. [Sofia Parfanovych's life «at crossed paths»: to the 100th anniversary of the ULT in Lviv]. Lviv. [in Ukrainian].
8. Parfanovych S. (1967) Vid liudei do tvaryn i navpaky (Zakliuchne slovo, vyholoshene na konferentsii NTShA). [From people to animals and vice versa (Concluding remarks delivered at the NTSHA conference)]. *Nashe zhyttia*. № 7. 5–6. [in Ukrainian].
9. Parfanovych S. (1963) Na skhreshchenykh dorohakh. [On crossed roads]. *Chykaho*. 423. [in Ukrainian].
10. Parfanovych S. (1950) U Kyievi v 1940 rotsi. [In Kyiv in 1940]. *Avhsburh*. 69. [in Ukrainian].
11. Pundii P. (1998) D-r. S. Parfanovych-Volchuk – vyznachna likarka-hromadianka i pysmennytsia (Z nahody 100-richechia z dnia yii narodzhennia). [Dr. S. Parfanovych-Volchuk – a prominent doctor-citizen and writer (On the occasion of the 100th anniversary of her birth)]. *Svoboda*. № 5. 8. [in Ukrainian].